

«Jön Türkler, Farmasonlar ve Yahudiler» Üstüne

Bu yazı, İstanbul'daki İngiliz büyükelçisinin kendi dışişleri bakanına gönderdiği, İttihatçılar - Yahudiler ilişkisi konusunda bir mektupla, Londra Üniversitesi İktisat ve Siyaset Bilimi Okulu'ndan (LSEPS) Prof. Elie Kedourie'nin kaleme aldığı, bu mektupta anlatılanların saçmasapan şeyler olduğunu göstermeye çalışan bir Sunuş bölümünden meydana geliyor.

Bir kitabı, Avrupa'da Milliyetçilik adıyla Türkçeye çevrilmiş bulunan (çev: Haluk Timurtaş - Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal İlimler Komisyonu Yay. 6, 1971) Prof. Kedourie aslen Bağdath bir Yahudidir. Kendimi bunu söylemek zorunda hissettiğim için üzgünüm. Bir yazarın görüşlerini onun ırksal kökeniyle açıklamaya kalkmak çirkin bir şey olmakla birlikte, buradaki sunuşunda genellikle haklı itirazlarda bulunan Kedourie'nin, bu kere de mektubun tam tersi yönde, sanki İttihatçılarla Yahudilerin hiçbir ilişkisi yokmuş gibi bir izlenim uyandırması ihtimaline karşı Yahudileri fazla kayırmış olabileceğini göz önünde tutmak gerekiyor.

İttihatçılarla Yahudiler arasında önemli bir ilişki olmuş ve bu ilişkide «Masonluk» etkin bir rol oynamıştır. Kapalı bir dernek olduğu için, Masonluk hakkında pek az doğru bilgi vardır. Ancak, şu kadarını söylemekle bir yanlışlık yapmış olmayız, sanırım. Kökeninde daha eski bir bedensel işe dönük Masonluk geleneği (bir tür Duvarcı Loncası) olduğu söylentilerine karşın, çağdaş (250-300 yıllık) Masonluk düşünsel ve simgesel niteliktedir. İlk Büyük Loca İngiltere'de kurulmuş, ondan ayrı bir de İskoç çizgisi varolmuştur. Kıt'a Avrupası, özellikle Latin, daha da özellikle Fransız Masonluğu ise, 19. Yüzyıl boyunca, İngiliz «birader»inden farklılaşmıştır. Bu ayrılma, Fransız Masonluğunun giderek pozitivistleşmesiyle ilgilidir. İngiliz Masonluğunun genellikle apolitik ve deist kalmasına karşılık, Fransız Masonluğu (liberal) devrimci bir nitelik almış, Üçüncü Cumhuriyet'te «Evrenin Yüce Mimarı» inancını ilkeleri arasından çıkarmıştır.

Osmanlı aydınları geçen yüzyılın başlarından beri Masonlukla ilgilenmişler, ülkelerinde kurulan yabancı localara girmişlerdir. Onları bu yöne çeken bir etmen de, aynı zamanda Mason olan pozitivist misyonerlerin Türkiye'ye dönük çabalarıdır. (Türkiye'de Masonluğun tarihi üstüne güvenilir bir kaynak olarak, eski Büyük Üstad merhum Hayrullah Örs'ün Reyhan Erben'le birlikte Meydan-Larousse Ansiklopedisi'ne yazdığı ek maddeye bakılabilir.)

Prof. Kedourie, Türkiye'de Masonluğun ilk kez Selânik'te etkili olmaya başlamadığını, Tanzimat dönemine kadar geri gittiğini, Büyük Reşit Paşa'yla Fuat Paşa'nın Mason olduklarını bilseydi, herhalde bunu da İngiliz Büyükelçisinin «Selânik'te çevrilen Yahudi dolabı» imgesini çürütmek için kullanırdı. Yalnız Tanzimat ricali değil, Abdülaziz ve II. Abdülhamit dönemleri muhaliflerinin baş hâmisî Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa dahil, Genç-Osmanlılar kuşağında (Örs-

Erben bu adları vermiyorlar, ama genellikle inanıldığına göre) Namık Kemal'den Ali Suavi'ye pek çok Mason vardır. Ayrıca Birinci Meşrutiyet'in ilânında önemli bir rol oynayan Süleyman Paşa ve Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa da Masondur. II. Abdülhamit'den önce kısa bir süre tahta çıkan beşinci Murat, Şehzadeliğinde kardeşleri Nurettin ve Kemalettin Efendilerle birlikte Masonluğa girmiştir. Jön-Türklerin, Selânik'le herhangi bir ilgisi olmayan başı, Ahmet Rıza Bey de Paris'te Mason olmuştur.

Yine de, Masonluğun Türkiye'de yayılması, İkinci Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiş, Maşrik-ı Azam (Grand Orient) 31 Mart'tan üç ay kadar sonra, 25 Haziran 1909'da kurulmuştur. Bu dönemin ileri gelen Masonları, Dahiliye Nazırı (sonra Sadrazam) Talât Paşa ile (1926'da Ankara İstiklâl Mahkemesince asılan) Maliye Nazırı Cavit Bey'den ibaret değildir. Enver Paşa'nın dışında hemen hemen bütün devlet büyükleri Masondur: Triumvirat'ın üçüncü bacağı olan Cemal Paşa, çağın ünlü kafaları «filozof» Rıza Tevfik ve Ziya Gökalp, Maarif Nazırı (ulemâdan) Emrullah Efendi, hattâ Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi.

Osmanlı burjuvazisinin çekirdeği, bilindiği gibi, azınlıklardan çıkmıştır. Azınlık ögelerinden yalnız Yahudiler, ayrılıkçı eğilimler taşımadıkları için, ötekilerin tersine, Devlet-i Aliyye'nin bütünlüğünün korunması yolunda çalışmışlardır. Dolayısıyla, örneğin Rumların ve Ermenilerin İngiliz - Fransız - Rus yanlısı olmalarına karşılık, Yahudiler Almanları tutmuşlardır. Yahudilerin Türklere bağlılıkları Birinci Dünya Savaşı içinde ve ertesinde devam etmekle birlikte, dış dayanakları tamamiyle değişecektir. (Bunda, İngiltere'nin Orta Doğu'da Arapları desteklerken, «böl ve egemen ol» ilkesi uyarınca, ikili oynayıp Yahudileri öne sürmeleri, önemli bir etmen olmuştur.)

İngiliz büyükelçisinin mektubu, aşırı «komplocu» bir diplomat olmaktan öte bir anlam taşıyor; ama anlattıklarının özü büsbütün yanlış değildir. İttihat ve Terakki'nin, Fransız türü Masonluk aracılığıyla, pozitivist bir dünya görüşüne bağlandığı, bu pozitivistimin Cumhuriyet döneminde de sürdüğü yadsınamaz. 1910'larda, 20'lerde, hattâ —Masonluğun Atatürk'ün emriyle yasaklandığı ve bu emrin, kendisi de Mason olan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından «birader»lerine bildirildiği 30'larda, Türkiye'de yığınlar, yenileşme yanlısı, Batıcı aydınları, (iki kavramı özdeşleştirerek) «Cön» ve «Farmason» diye görmüşlerse, bu yıllarda iktidara elkoyan «ilericiler» de, kendi tekkellerindeki «bilimsel gerçek» adına, halka «mürteciler»in aldattığı, kendi iyiliği için güdülmesi gereken bir sürü diye bakmışlarsa, bu «yabancılaşma»da pozitivistimin payı büyük olmuştur.

Yalnız şunu da düşünmek gerekir ki, Türkiye'de Masonluk, 20. Yüzyılın ilk üçte birinde, herhalde yine bugünkü gibi, sınıfsal temeli besbelli bir çıkar dayanışması örgütüydü, ama aynı zamanda bundan fazla bir şeydi de. En azından Masonluğa koşan Osmanlı aydınları, bunda Batı'ya yaklaşma çabalarında öteden beri bellerini büken din ayrılığı sorununu aşacak bir köprü imgesi görüyorlardı. ■